

İbn Ebî'd-Dünyâ'nın -İslâhu'l-Mâl Özelinde - Derleme Estetiği

Ibn Ebi Ad-Dunya's Composition Esthetics -Specific to Islahu'l-Mal-

Adnan ARSLAN^a

^a Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belâğati Ana Bilim Dalı
e-Posta: adnan.arслан@bilecik.edu.tr , <http://orcid.org/0000-0002-3989-6612/>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	15.01.2019
Kabul Tarihi:	29.03.2019
Yayın Tarihi:	26.06.2019

Özet

İslam Düşünce Tarihi'nde hicri 3. asırdan itibaren derleme dönemine girildiği bilinmektedir. Müellifler çoğunlukla, kendilerine önceki yüzyılların aktardığı tüm dinî, edebî ve tarihi bilgileri konularına ve mezhebi eğilimlerine göre derleme yoluna gitmişlerdir. Yüzyıllar boyu devam edecek şerh, tafsil ve ihtisar türü eser geleneğinin ilk nüvelerinin atıldığı bu dönüm noktası yüzyılın önde gelen derlemecilerinden birisi de İbn Ebî'd-Dünyâ'dır. 208/823'te Bağdat'ta dünyaya gelen İbn Ebî'd-Dünyâ, döneminin tanınmış âlimlerinden oldukça istifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel'den fıkh, Halef b. Hişam'dan kıraat Mahmûd el-Verrâk'tan şiir ve İbn Sa'd'dan tarih ve siyer konularında yararlanmışır. Ülkemizde akademik çevrelerce hakkında geniş çaplı çalışmaya yapılmadığını gördüğümüz müellifin eserleri, Arap akademî çevrelerinde de yeterince incelenmemiş olduğu görülmektedir. Müellifin hadis ve ahlaka dair eserleri üzerinde yapılmış kapsamlı bir çalışma da söz konusu ihmale değinmektedir. Kanaatimizce İbn Ebî'd-Dünyâ'nın eserleri çoğunlukla derleme nitelikli ve ahlaki içerikli olduğundan dolayı araştırılmaya sezâ görülmemiştir. Hâlbuki günümüze ulaşmayanlarla birlikte yaklaşık 300 civarında eseri olduğu tahmin edilen İbn Ebî'd-Dünyâ'nın âyet, hadis, sahabî ve selef-i sâlihînin kavilleri ve şiirleri kendi içinde sistematik bir tutarlılıkla konularına göre tertip etmesi onun derleme hususunda dikkat çekici bir estetiğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu makale, İbn Ebî'd-Dünyâ'nın "İslâhu'l-mâl" başlıklı eserinde mal ve mülk edinmenin adabını ortaya koyarken referans aldığı muhtelif kavilleri, dengeli ve uyumlu bir şekilde bir araya getirmesindeki ustalığa dikkat çekmektedir. Çalışmada müellifin araştırmaya konu olan eserinin başlıklarına yer verilmiştir. Bâbların başlıklandırılması ve peşin sıra getirilmesindeki ahenk ve tutarlılığı temsil eden örnekler "derleme estetiği" zâviyesinden araştırılmış ve ortaya şöyle bir sonuç çıkmıştır: Müellifin eserinde birbiri ardına aldığı rivayetlerin kendi içindeki anlam ilişkilerinin izi takip edildiğinde, eserde yazılı olmayan ancak okuyucuyu yönlendiren "zımnî bir yorumlama"nın varlığı hissedilmektedir. Bu ise "derleme estetiği" denilebilecek bir iç ahengi yansıtmaktadır. Aynı atomların farklı dizilişi ile farklı moleküller meydana gelmesi gibi benzer âyet, hadis ve kavilleri farklı bir zihni arka plan ve yaklaşımla bir araya getirmesi kanaatimizce onun özgün bir yanını ifade etmektedir. Bu ahenk ise kendisini çok desenli bir örüntü içinde göstermektedir. Eserin girişi ile hatimesi anlamca birbirini dengeler mahiyettedir. Her bir bölüm kendi içinde verilmek istenen mesajı ifrat-tefritten muhafaza etme çabası içindedir. Birbirinden zahiren farklı vurgudaki hadisler aynı başlık altında verilmekle mal-mülk edinme konusundaki aşırılıklara tedbir alınmaktadır. Görünen o ki Müslümanın iş ve aile hayatında sapması muhtemel inhiraf noktalarını tespit edip önlemler almaya çalışan eserin "ölçülü olma" vurgusu, rivayetleri derleme mantığına etki etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Ebî'd-Dünyâ, derleme estetiği, İslâhu'l-mâl, iktisat.

GİRİŞ

Kendisine bol miktarda miras kalan vefâdâr ve bir o kadar da kadirşinâs bilge bir vâristen beklenen davranış, uhdesine düşen müktesebâtın mazarında ne büyük zahmetler, uğrunda çileler çekildiğini düşünmesi ve onu zayi olmaktan muhafaza etme gayreti olsa gerektir. Özellikle yığınla çaba ve müşterek zihni meşakkatin mahsûlü olan bir ilmî birikimin mirâsını devralan bir neslin ulemâ sınıfına yakışan, bu ilmî mirâsın ağırlığını omuzlarında hissetmesi ve var gücüyle bir satır dahi zayi etmeden bir sonraki neslin omuzlarına aktarma hassasiyetidir.

İslam Bilim Tarihi'nin özellikle ilk üç asrı Tefsir, Fıkıh, Hadîs, Nahiv ve Belâgat gibi ilimler açısından İslam Teoloji'sinin altın yüzyılları olarak anılmaktadır. Günümüze kadar tüm İslam dünyasının ahkâm istimbâtı ve metin yorumlamasında esas aldığı ilmî ölçütlerin teessüs ettiği ilk iki yüzyıldan sonra gelen üçüncü yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren artık tedvîn ve teliften daha ziyâde cem ve tasnif dönemi başlamıştır.¹ Kur'ân ve Sünnet'in kapsamlı bir inanç, ibadât, muamelât, hukuk ve ahlak sistemi olarak benimsendiği Müslüman toplumlarda bu iki kaynağın nasıl yorumlanacağı ve tatbik edileceği hususundaki kolektif çabayı miras olarak devralan üçüncü yüzyılın önde gelen İslam âlimlerinden birisi de İbn Ebi'd-Dünyâ Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyân b. Kays el-Kuraşî (ö. 281/894)'dir.²

İbn Ebi'd-Dünyâ kaleme aldığı yaklaşık 220 civarında eseri ile³ kendi yaşadığı yüzyıla ulaşan kütüphaneler ve hâfızalar dolusu yazılı ve sözlü rivayet mirâsını tabiri câiz ise hüve hüvesine muhâfaza etme gayretine girmiş ve dağınık bir surette kendine ulaşan rivayete dayalı geleneği asrının ihtiyaç önceliğini gözeterek tasnife tabi tutmuştur.⁴ Çoğunlukla zühd ve rekâik türünden olan rivayetleri konularına göre yeniden düzenleyerek aynı metni farklı bağlamda ele almış ve "derleme estetiği" kavramında kendini gösteren bir tasnif yaklaşımı ile telifte bulunmuştur. Aynı atomların farklı dizilişi ile farklı moleküller meydana gelmesi gibi benzer ayet, hadis ve kavilleri farklı bir zihni arka plan ve yaklaşımla bir araya getirmesi kanaatimizce onun özgün bir yanını ifade etmektedir. Bu çalışma İbn Ebi'd-Dünyâ'nın mülkiyetin önemi ve iktisâdî girişimlerin Müslümanca bir bilinç ile yapılması üzerinde duran *İslâhu'l-mâl* adlı eserindeki bu derleme estetiğini ele alacaktır.

İSLÂHU'L-MÂL

Ağırlıklı olarak zühd ve rekâik içerikli eserler kaleme alan İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *manevi eğitim ve karakter terbiyesine*⁵ yöneldiği görülmektedir. Eserlerinin içeriğine göre tasnif edildiği listelere bakıldığında onun ilmi şahsiyetinin daha ziyâde Müslüman bireyin ahlâki islâhına odaklandığı kolaylıkla fark edilecektir. Zira günümüze kadar ulaşan irili ufaklı eserlerinin çoğunluğunun ana temasını ölüm, kabir, zühd, takva, hilm, edep vs. konular oluşturmaktadır. Bu eserlerde İbn Ebi'd-Dünyâ'nın genel olarak mensubu olduğu Hanbeli Mezhebi'nin "rivâyete dayalı" ve "yorumdan çekinen" yaklaşımı⁶ baskın olduğu görülmektedir. Ancak gördüğümüz kadarıyla İbn Ebi'd-Dünyâ bu eserlerinden birisi olan *İslâhu'l-mâl*'de rivayetleri sıralarken kendi zihninde tasarladığı düşünsel bir arka plana göre derlemediği ve dolayısıyla sessiz bir şekilde yorumlamada bulunduğu dikkatimizi çekmiştir.

Nâşir mukaddimesi ve fihrist hariç kalmak kaydı ile toplam 120 sayfadan oluşan eser 17 bâbtan müteşekkildir.

1. Yardım ve Tamamlama
2. Malın Fazîleti
3. Malın Islâhı
4. Maişette Merhametli Olmak
5. Uzmanlaşma
6. Ticâretin Faziletleri
7. Ticarete Zemmedilenler
8. Mümâkese

¹ İsmail Lütfî Çakan, *Hadis Ebebiyatı*, Beşinci Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul 2003, s. 26.

² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 9. Baskı, C: 13, (Beyrut: Muessesetu'r-risâle, 1993), s. 397.

³ Fâdıl b. Halef el-Hummâde, *Mevsûatu İbn Ebi'd-Dünyâ, İbn Ebi'd-Dünyâ Muhaddisen ve Muslihan*, (Riyad: Dâru'l-atlasi'l-hadrâ, 2012), s. 72.

⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ'nın hayatı ve ilmî şahsiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Fâdıl b. Halef el-Hummâde, *Mevsûatu İbn Ebi'd-Dünyâ, İbn Ebi'd-Dünyâ Muhaddisen ve Muslihan*, (Riyad: Dâru'l-atlasi'l-hadrâ, 2012).

⁵ İbrahim Hatiboğlu, "İbn Ebû'd-Dünyâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ebud-dunya> (13.01.2019).

⁶ Zübeyir Bulut, "Hanbeli Akâidinin Teşekkülü", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/5 (2017): 2942-2943.

9. Gayrimenküller
10. Ziyâ
11. El Zanaatı
12. Malda Ölçülü Olmak
13. Yemede Ölçülü Olmak
14. Giyecekte Ölçülü Olmak
15. Mirâs
16. Malın Çokluğu
17. Fakirlik

Eserin birinci babının ilk hadisi Ebû Said el-Hudri'den rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kim bir malı hakkıyla alırsa onun için onda bir bereket olur. Kim de hakkı olmayan bir malı alırsa yiyip de doymayan kişi gibi olur.”⁷

Eserin ilk babına bu hadis ile başlayan İbn Ebi'd-Dünyâ'nın son bâb olan “el-Fakr'a ise Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen: “Haset neredeyse kadere galebe edecekti. Fakirlik de neredeyse küfr (inkâr) olacaktı.” hadisi ile başlamıştır.⁸ Eserin başlangıç ve sonunda karşımıza çıkan bu iki hadis, müellifin eseri telif etme amacına imada bulunmaktadır. Müslümanlar şayet ilk hadisin lafzında geçtiği gibi malı “hakkıyla” elde etmeye özen göstermezse son hadiste işaret edildiği gibi fak u hâle düşecek ve yiyip de doymayan” kişi gibi her ne kadar kazansa da “eli delik” kimse gibi edindiği mal ve mülk elinden akıp gidecektir. Dolayısıyla eserin yazılma amacı berâatü'l-istihlâl kabîlinden ilk hadiste belirtildiği gibi son babın ilk hadisinde de adeta sonuç bildirgesi türünden özetlenmiştir denilebilir.

İlk babın ikinci hadisinde de ilk hadiste olduğu gibi ikinci, üçüncü hadislerde de aynı şekilde “hakkıyla” ibaresi bulunmaktadır. Bundan sonra gelen pasajlarda itidalli geçişlerle mal kazanma aleyhinde rivayetler serdedilmiştir. Hz. Âişe'den rivayet edilen “Biz kime temiz olmayan maldan verdi isek bereketi olmayan maldan vermişizdir.” mealindeki hadisinin akabinde gelen “Allah temizdir. Sadece temiz olanı kabul eder.” hadisi⁹ ve hemen peşinden gelen “Ey peygamberler! Temiz olanlardan yiyin.” âyeti¹⁰ eserin başlangıcında verilen hadisin metninde geçen “hakkıyla” kaydından ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirmektedir. Peş peşe verilen hadisler ve âyetler birbiri ile anlamca bütünleşmiş ve tamamlayıcı bir keyfiyet arz etmektedir. Mal kazanmaya karşı olmadığı aşikâr olan İslamiyet'in mülkiyet edinmede “hakkıyla” şartını öne sürdüğü ve ancak neticesi helal olan çalışmanın temiz olup Allah tarafından kabul edileceği mesajı rivayet sıralamasında kendini göstermektedir. Saçı başı dağınık, toz künge içinde bir adamın ellerini semaya kaldırıp “Ya Rab!” diyerek ettiği duasına icabet edilmeme sebebi olarak yediğinin, içtiğinin, giydiğinin haram olması gösterilmiştir.¹¹ Bu rivayet de malın ancak haramlardan arındırılmış olmak kaydı ile “hakkıyla” kazanılmış olacağı anlamını pekiştirmektedir.¹²

Bundan sonra gelen rivayetler bu bâbın sonuna kadar biraz önce değindiğimiz gibi tedrici ve itidalli olarak malı olumsuzlaştırmaya yöneliktir. Mal kazanma hırsının kötülendiği,¹³ insanlar arasında düşmanlık ve kine sebep olduğu¹⁴ çok malın beraberinde çok da dert getirdiği¹⁵, mahşer günü kişiye kazandığı malın hesabının sorulacağı¹⁶ ve suyun olduğu yerde mal, malın olduğu yerde de fitne olduğu¹⁷ manasındaki sakındırmalardan sonra bâbda, en nihâyetinde başladığı yere geri dönerek kulun “helâlden kazanıp harcamasında kendisi için bereket” bulunduğu hadisine yer vermiştir.¹⁸

⁷ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, tah: Muhammed Abdulkâdir Atâ, 1. Baskı, (Beyrut: Muesesetu'l-kutubi's-sekâfiyye, 1993), 13.

⁸ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, 121. Hadisin kaynağı için bk. Kelebâzi, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b.Ya'kûb, Bahru'l-Fevâid, tah: Vecih Kemâluddîn Zekî, 1. Baskı, (Kahire: Dâru's-selâm, 2008), s. 162.

⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 14: 90.

¹⁰ Mu'minûn, 74/51.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 14: 90.

¹² İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, ss. 9-25.

¹³ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, 21. İbn Receb burada “Bir koyun sürüsünün içine salıverilmiş iki aç kurdun o sürüye verdiği zarar, mala ve mevkiye düşkün bir adamın dinine verdiği zarardan daha büyük değildir.” hadisine yer vermiştir. Hadisin tahriri ve şerhi hakkında ayrıntı için bk. İbn Receb el-Hanbelî, *Zemmu'l-hırs ale'l-mâl ve's-şeraf*, tah: Ebû Âsım el-Berakâti, 2009. erişim: 28.03.19 https://d1.islamhouse.com/data/ar/ih_books/single8/ar_Craving_For_Wealth_Status.pdf

¹⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 24.

¹⁵ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 25.

¹⁶ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 28.

¹⁷ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 30.

¹⁸ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, 31. Hadisin kaynağı için bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1: 387.

Bâbın hakkıyla mal edinmeye “teşvik ederek” yapmış olduğu başlangıç ortada haksız malın zararlarından “korkutmuş” ve nihâyetinde gayet fitrat gerçeği ve zarûreti olan kazanmanın “berekat vesilesi” olduğu vurgusu ile “ibtidâ ve intihâ”yı uyumlu bir şekilde birleştirmiştir.

İbn Ebi'd-Dünyâ, eserinin tamamını okumaya imkân bulamayacak olanlara yönelik eserin ana fikrini ilk bâbda vermek istemişçesine dengeli bir tertip ile ayet, hadis ve kavilleri verdikten sonra ikinci bâbda mal mülk edinmenin ayıp, kusur değil bilakis bir erdem olduğuna değinmektedir. İkinci babın açılışı Amr b. Âs'tan rivayet edilen “Sâlih mal sâlih kişi için ne kadar da güzeldir.” hadisi iledir.¹⁹ Babın başlığından da anlaşılacağı üzere başından sonuna kadar tüm alıntılar aynı maksadı destekleyecek şekilde derlenmiştir. Ancak bu derleme de yine kendi içinde bir estetiği yansıtmaktadır. Örneğin ilk hadiste geçen sâlih mal ve sâlih kişi ile kastedilen niteliğin ne olduğu ikinci hadiste açıklanmıştır. “Allah'tan korkan için zenginlikte bir beis yoktur.”²⁰ Buna göre ilk hadiste geçen “sâlih kimse” ile kastedilen takva sahibi olanlardır. Öyle ise kişi nefsi hakkında Allah'a karşı takva içerisinde ise onun kazanacağı malın da kendisine bir zararı bulunmayacaktır. Allah'tan hakkıyla korktuğu için edindiği ne varsa onu yine Allah'ın razı olacağı surette sarf edecektir.

Müellifin dünya ahiret dengesini temin etmeye çalıştığı bu başlıkta; Hz. Ömer'e ait olan “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya; yarın ölecekmiş gibi ahirete çalış” tavsiyesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “Dünyası için ahiretini ve ahireti için de dünyasını terk edende hayır yoktur.” hadisi, Ben-î İsrâil'den âbid bir şahsın “Allahım dinime dünyam ile yardım et.” duası, “cimrilik yapmadan mal tutmanın Allah'ın bir lütfü” özdeyişi ve Süfyân-ı Sevri'nin (ö. 161/778) “Mal bu zamanda müminin silahıdır.” sözü gibi onlarca rivayet derlenmiştir. Bu rivayetlerin biri hariç her birinin öncesi ve sonrası ile tamamlayıcı ve pekiştirici anlam ilişkisi olduğu açıkça görülmektedir. İbn Ebi'd-Dünyâ'nın bu başlık altında aldığı ancak söylenme maksadının bu bâbın amacına uygun olmadığını düşündüğümüz bir değerlendirme dikkatimizi çekmiştir.

Hasen b. Abdurrahman'dan rivayet edildiğine göre bazı hükemâya (bilge şahsiyetlere) şöyle sorulmuştur: “Âlimler mi daha efdaldir yoksa zenginler mi?” “Âlimler daha üstündür.” cevabı verince şöyle sorulmuştur: “O halde neden daha ziyâde âlimler zenginlerin kapısında durmaktadır? Cevaben: “Âlimlerin zenginlerin değerini bildiğinden zenginlerin ise âlimlerin değerini bilmediğinden” denilmiştir.²¹

Burada İbn Ebi'd-Dünyâ'nın yer verdiği rivayette: “Âlimlerin malın kıymetini bildiği” dolayısıyla “mal edinmenin önemini âlimlerin de ikrar ettiği” şeklinde bir mesajın verilmek istendiği kanaatinde değiliz. Muhtemelen edindikleri ilim ve şöhret ile yönetici sınıfına yanaşarak çıkar devşirme peşinde koşan “menfeatperest âlimler” zarif ve nükteli bir şekilde kınanmıştır. Buna binaen iktibas edilen bu rivayetin münasip bağlamının bu bâb olmadığı söylenebilir.

Bu bâbda dikkat çeken diğer bir tertip ahengi, mal edinmenin ibadet hayatında verdiği huzur ve sükûnet ile ilişkisine dair olan rivayetler arasında görünmektedir. Hz. Ömer'in “Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir yıllık yiyeceğini biriktirdiği” şeklindeki kavlından sonra “yiyecek biriktirme” davranışının ne hikmete mebnî olduğuna dair Selmân-ı Fârisî'nin: “Kişi eğer yiyeceğini elde ederse mutmain olur.” sözünü aktarmıştır. Bundan sonra gelen rivayet ise ünlü zâhidlerden Mâlik b. Dînâr'ın ihtiyacından fazla olduğu anlaşılan miktarda yiyecek satın alma hikmetini açıklamak için verdiği: “Bu oruç ve namazdır.” sözüdür.²²

“Sizin için Allah Rasûlünde güzel örnekler vardır.” mealindeki ayetin²³ açıkça bildirdiği gibi Müslümanların, yaşamın karmakarışık yolları içerisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Sünnetini kendilerine bir pusula gibi hayat rehberi edinmelerini bizzat Allah tavsiye buyurmuştur. Pek çok hadiste sakındırılan dünyaya ait “uzun emeller” sahibi olmak ile bu rivayette geçen “mal biriktirmek” hususları ne vecihle telif edilebilir sorusu akla gelmektedir. O halde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “yiyeceğini iddihâr” edip hatta bir yıllığını biriktirmesi rivayeti şerhe muhtaçtır. Buna binaen İbn Ebi'd-Dünyâ bu rivayeti takiben açıklayıcı ve tamamlayıcı diğer rivayetlere yer vermiştir. Buna göre nefis, eğer bir kenarda hayatının idamesi için ister istemez mecbur olduğu rızkını temin edilmiş görürse gelecek endişelerinden azâde olarak mutmain bir halde kendini ibadete verebilecektir. Peş peşe zikredilen rivayetlerdeki uyumdan anlaşıldığına göre, ibadetlerde esas olan “huşû” haline yardımcı

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4: 197.

²⁰ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 32. Hadisin kaynağı için bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5: 372.

²¹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 43.

²² İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l-mâl*, s. 45.

²³ Ahzâb, 33/21.

olacak unsurlardan birisi de kişinin zihnen tedirginliğini gidermesidir. Buradan hareketle şöyle bir çıkarımda bulunmak mümkündür: Müslüman, ibadet hayatının istikrarlı ve huzurlu bir istikamette devamlılığı için maddî kaygılardan zihnini olabildiğince tecrit etmelidir. Uzun yıllara yayılan ağır borçlar ve taksitlerin yahut sağlıklı düşünceyi felce uğratan yokluk ve darlıkların baskısı altında ezilen zihnin, uhrevî sorumlulukları yerine getirirken ne ile meşgul olacağı aşikârdır. Bu itibarla Müslümanın kulluk hayatının sıhhati açısından mümkün merteye bir kenarda “*ihtiyât akçesi*” kabilinden birikimi olmalıdır. Rızık bakımından sürekli bıçak sırtı ve olası masrafların husûlünden tedirgin bir halet-i rühiyede yapılan ibadetlerin ne kadar huşû içerisinde olabileceği çoğumuzun malumudur.

Kişinin sahip olduğu malının ve mülkünün haddizâtında ahiret hazırlığına engel değil bilakis vasıta olduğuna delalet eden ardı ardına pek çok senetli rivayetlerin cezâletli bir şekilde birbirine omuz omuza vermesi hakikaten de câlib-i dikkattir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.): “*Dünya ne güzel binektir. Gidin sizi ahirete taşıyın*” hadisi²⁴, Urve b. Zübeyr’in “*Malda iyilikler vardır.*”²⁵ ve Abdullah b. Zübeyr’in: “*Dünyanın bir günahı yok! Ahiret ancak dünyada kazanılır.*”²⁶ Şeklindeki sözleri dünyanın ahirete bakan ve ebedi âlemlerin ticâretgâhı ve pazarı olan yüzüne teşvik etmektedir. Kimilerince dünyanın terki şeklinde anlaşılan zühd manasını tashih eden bu rivayetlere göre Sünnet’e uygun olan dünyayı terk etmek değil, istihdâm etmektir; vesile kılmaktır; kalbi bağlamadan onu bir binek olarak vasıta bilmektir.²⁷

Sahip olunan şeylerin ölçülü ve dengeli bir şekilde sarf edilmesi konusuna tahsis edilen dördüncü bâb, Câbir b. Abdillâh’tan rivayet edilen şu hadis ile başlamaktadır: “*Bir şey pişirdiğiniz zaman suyunu çok katın ve komşularınıza dağıtın.*”²⁸ Bunu takip eden diğer hadis de yemek yapıldığı zaman suyunun bol katılması tavsiyesinde bulunmaktadır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) iktisatçılığını gayet veciz ve çarpıcı bir surette ortaya koyan bu hadis bâbın tamamında alınan rivayetlerin de tabiri caiz ise mayası konumunda olmuştur.

Kanaatimize göre hadiste tavsiye edilen “*yemeğin suyunun artırılması*”, Müslümanın tüm iktisadî hayatında uygulayabileceği bir maişet prensibini tespit etmektedir. “*Yemeğin suyunu çok katın.*” tavsiyesinin akabinde gelen: “*Komşularınıza da dağıtın.*” ifadesi, mal ve mülkte yapılan tasarrufların salt ticâri-dünyevî gâilelerden sakınmak için değil aynı zamanda hayır ve hasenâta aracı kılınması lüzumuna işaret eder denilebilir. Müslüman bireysel olarak daha az malı “yemeğin suyunu artırma” örneğinde olduğu gibi daha verimli kullanarak başkalarına yararlı olabilir. Nitekim bu anlamı destekleyen pek çok rivayet bu bâb başlığı altında dengeli olarak sıralanmıştır.

Bu bâb başlığı altında kendini hissettiren tertip uyumuna örnek olarak “et” yemeye dair rivayetler gösterilebilir. Ebü’d-Derdâ’dan rivayet edilen bir hadiste: “*Dünya ve cennet ehlinin katıklarının efendisi ettir.*” buyurulmaktadır.²⁹ Bunu teyiden etin insanın fiziksel ve mental yönüne faydalarına dair rivayetler arka arkaya sıralanmıştır. Bu rivayetlere göre et; yüzü güzelleştirir, psikolojiyi hoş tutar, kalbi ferahlandırır ve beden gücünü zinde tutar. Et yemenin övüldüğü bu rivayetlerden sonra sürekli et yemenin kalp kasveti verdiği dair kaviller zikredilmiş ve sonrasında da her şeyde itidalli olmanın esas olduğuna dair pasajlara yer verilmiştir.³⁰

SONUÇ

Zühd ve Tasavvuf’a yatkın kalemiyle “İslâhu’l- mâl” adlı bir eser ortaya koyan İbn Ebi’-d-Dunyâ, bu çalışmasında daha fazla mülkiyet edinme ve bu yolda çalışmaya teşvik sadedinde rivayetleri derlemekle sağlıklı bir zühd anlayışının nasıl olması gerektiğine dair düşüncesini bizlere aktarmaktadır. “Düşüncesini aktarmak” derken bunu, kendine ait sarîh ifade ve yorumları ile yaptığından bahsetmiyoruz. İbn Ebi’-d-Dunyâ aldığı rivayetlerin içeriğini tevîl etmeksizin onları zihnindeki düşünsel bir arka plana göre derleyerek dolaylı yoldan tevilde bulunmuştur. Müellifin eserinde birbiri ardına aldığı rivayetlerin kendi içindeki anlam ilişkilerinin izi takip edildiğinde, eserde yazılı olmayan ancak okuyucuyu yönlendiren “zımnî bir yorumlama”nın varlığı hissedilmektedir. Bu ise “derleme estetiği” diyebileceğimiz bir iç ahengi yansıtmaktadır. Müellifin bu tarzdaki derleme yönteminin diğer eserlerinde görüldüğü

²⁴ İbn Ebi’-d-Dunyâ, *İslâhu’l-mâl*, s. 48.

²⁵ İbn Ebi’-d-Dunyâ, *İslâhu’l-mâl*, s. 47.

²⁶ İbn Ebi’-d-Dunyâ, *İslâhu’l-mâl*, s. 48.

²⁷ Zühdün nasıl anlaşılması gerektiğine dair ayrıntı için bkz: Kadir Özköse, “Zühd ve Süflerin Zühde Yükledikleri Anlam (Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2002): 175-194.

²⁸ İbn Ebi’-d-Dunyâ, *İslâhu’l-mâl*, 63. Hadisin kaynağı için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 149.

²⁹ İbn Mâce, *Sünen*, 2: 1099.

³⁰ İbn Ebi’-d-Dunyâ, *İslâhu’l-mâl*, s. 69.

ve sonuç olarak onun bu bakış açısının daha kapsamlı bir araştırmaya konu olabileceği kanaatimizdir.

Kaynaklar

- Bulut, Zübeyir. "Hanbeli Akâidinin Teşekkülü". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2017): 2941-2962.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*, 5. Baskı, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2003).
- Fâdıl, b. Halef el-Hummâde. *Mevsûatu İbn Ebi'd-Dunyâ İbn Ebi'd-Dunyâ Muhaddisen ve Muslihan*. (Riyad: Dâru'l-atlasi'l-hadrâ, 2012).
- Hatiboğlu, İbrahim. "İbn Ebü'd-Dünyâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ebud-dunya> (13.01.2019).
- İbn Ebi'd-Dünyâ, *İslâhu'l- mâl*, tah: Muhammed Abdulkâdir Atâ, 1. Baskı, (Beyrut: Muessesetu'l-kutubi's-sekâfiyye, 1993).
- İbn Receb el-Hanbelî, *Zemmu'l-hurs ale'l- mâl ve's-şeraf*, tah: Ebû Âsım el-Berakâtî, 2009. erişim: 28.03.19 https://d1.islamhouse.com/data/ar/ih_books/single8/ar_Craving_For_Wealth_Statu s.pdf
- İbn Hanbel, Ahmed, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, tah: Şuayb Arnavûtî, Âdil Mürşid, 1. Baskı, Muessesetu'r-risâle, Beyrut, 1998.
- İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâce*, tah: Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru ihyâi'l- kutubi'l-Arabiyye, ty.
- Kelebâzi, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b .Ya'kûb, *Bahru'l-Fevâid*, tah: Vecîh Kemâluddîn Zekî, 1. Baskı, Kahire: Dâru's-selâm, 2008.
- Özköse, Kadir. "Zühd ve Süfîlerin Zühde Yükledikleri Anlam (Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2002): 175-194.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*. 9. Baskı (Beyrut: Muessesetu'r-risâle, 1993).

Ibn Ebi Ad-Dunya's Composition Esthetics -Specific to Islahu'l-Mal-

Abstract

It is known that in the History of Islamic Thought entered the compilation period from the 3rd century. The authors often compile themselves to all religious, literary and historical knowledge of the previous centuries and their sectarian tendencies. Ibn Ebi ad-Dunya was one of the leading compilers of this century. Ibn Ebi ad-Dunyâ who was born in Baghdad in 208/ 823, benefited greatly from the well-known scholars of his time. He benefited from Ahmed b. Hanbal in hadith and Islamic law (fiqh), from Mahmoud al-Warrak in poetry and from Ibn Sa'd in Islamic history. It is seen that the works of the author who we see that there is no extensive study about academic circles in our country, have not been studied sufficiently in the Arab academies as well. A comprehensive study on the author's works on hadith and morality also refers to this neglect. In our opinion, the works of Ibn Ebi ad-Dunya were mostly of compilation and moral content. However, Ibn Ebi ad-Dunya, which is estimated to have about 300 works with those who have not survived has a remarkable aesthetics in terms of compilation. This article points out the mastery of Ibn Ebi ad-Dunya's in his balanced and harmonious way of bringing together the various clans which he took reference while laying down the steps of acquiring the property. In this study, the titles of the author of the research are included. The examples representing harmony and consistency in the ordering and pre-ordering of the Suburbs were researched from the compilation aesthetics. This reflects an internal harmony that can be called compilation aesthetics In our opinion, it is a unique aspect of our opinion that we bring together similar verses, hadiths and clans with different background and approach. This harmony shows itself in a patterned pattern. The entrance of the work and the calligraphy literally balance each other. Each chapter is in an effort to preserve the message to be given within itself. While the hadiths on different accents are given under the same title, the excesses on property acquisition are taken into consideration. It seems that the work of a Muslim and the workplace in order to determine the points of interest and to take measures to measure the in metered emphasis on the work has affected.

Keywords: *Ibn Ebi ad-Dunya, composition estetism, Islâhu'l-mal, economy*